

Slovenský preklad Heineho filozofovania najmä o nemeckých klasických filozofoch

Heinrich Heine: Eseje o náboženstve a filozofii

Preložila Irena Brutevičová.

Bratislava, Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov 2022. 134 s.

Reflexia nemeckej klasickej filozofie z pera básnika, prozaika, publicistu, esejistu, predstaviteľa hnutia Mladé Nemecko¹ – Christiana Johanna Heinricha Heineho (1797 Düsseldorf – 1856 Paríž) – vyšla v novom slovenskom preklade vo Vydavateľstve Spolku slovenských spisovateľov. Pekne vypravená kniha pozostáva z troch rozsiahlych esejí, v ktorých sa Heine venuje nielen filozofii, náboženstvu, ale aj nemeckému mysleniu všeobecne, pričom siaha až do kultúrnej a sociálnej antropológie.

Heine v texte demonštruje svoje jasne osvietenké a racionalistické postoje a vyhraňuje sa voči spiritualizmu, mysticizmu a iracionalizmu. Spisovateľ, ktorý navštevoval prednášky Hegla (o ktorom vo svojich textoch píše ako o najväčšom filozofovi Nemecka po Leibnizovi), sa v publikovaných esejach javí tiež ako veľký priaznivec Martina Luthera a reformácie, na ktorej zdôrazňuje predovšetkým jej praktický a racionalistický rozmer. Heine je síce uznávaný najmä ako jeden z najväčších básnikov Nemecka popri Goetheovi, avšak menej známe je, že bol skutočne erudovaný aj v oblasti nemeckej filozofie. Okrem toho Heine písal aj satirickú prózu či cestopisy.

Ale prejdime už teraz ku troj-esejovej knihe, ktorá je predmetom tejto recenzie. Úvodná esej sa venuje porovnávaniu nemeckej a francúzskej kultúry a filozofie, čo Heine strieda s teologickými úvahami o reformácii a racionalizme.² Kritizuje fenomény spájané s predreformačným démonizovaním krásy a zmyselnosti, hon na čarodejnice, rôzne mytológie, ktoré napokon podľa neho ovplyvnili aj samotného Luthera (Lutherov strach z čertov a démonov). Podľa Heineho sa viera v kúzla, zázraky, zázračné bytosti, ľudové povesti o škriatkoch a pod. transformovali do kresťanského myslenia. Ako predstaviteľ Mladého Nemecka kritizuje normatívny rozmer kresťanstva za to, že požaduje asketický spôsob života, čo je pre bežný život nesplniteľný cieľ.

Čo sa týka jeho teologických postojov, Heine Boha stotožňuje s prejavmi prírody a tvrdí, že práve v človeku dochádza k sebauvedomeniu božstva. Každý človek dokáže vyjadriť iba jednu časť Božieho sveta a vesmíru. K poznateľnosti Boha, ale aj celého sveta je Heine skeptický. Neverí v možnosť človeka – slovami Francisca Bacona – spoznať všetky „skryté princípy vecí a javov“. Človek môže pochopiť iba

1 Literárne hnutie, ktoré združovalo revolučne-liberálnych autorov (Gutzkow, Laube, Heine, Börne...).

2 Heine tiež zdieľal myšlienky saint-simonizmu, čo je pravdepodobne dôvod, prečo v knihe sympatizuje s myšlienkou vytvorenia nového náboženstva rozumu – mimochodom bol to práve Saint-Simonov žiak Comte, ktorý takéto náboženstvo aj vytvoril.

časť javov a vyjadriť isté množstvo ideí, ktoré môže zanechať pre budúce generácie. V tejto súvislosti Heine konštatuje, že náboženstvo sa nesmie overovať – akonáhle začne hľadať pomoc vo filozofii, je jeho zánik neodvratný. Luteránstvo chápe ako prostriedok oslobodenia nemeckého národa.

V esejach sa Heine venuje celému radu filozofov, teológov, ale aj básnikov a spisovateľov. Oceňuje a vyzdvihuje Lessinga ako najvtipnejšieho človeka v celom Nemecku. Rozsiahlu časť diela venuje analyzovaniu významu filozofických systémov Descarta, Locka, Leibniza a Spinozu. Kritizuje Schellinga, Paracelsa či Böhmeho. Osvietenec Heine adoruje hmotu a materializmus, kritizuje idealizmus, doslova píše o rehabilitovaní hmoty.

Tretia esej je zásadná pre všetkých obdivovateľov Immanuela Kanta (nakolko v nej Heine analyzuje vzťah Fichta a Kanta). Fichte Kanta osobne navštívil (a práve toto stretnutie opisuje Heine). Za najzásadnejšie Kantovo dielo považuje *Kritiku čistého rozumu*, v ktorej kráľovecký filozof definuje rozdiely medzi noénmi a fenoménmi. Heine píše, že pred Kantom obiehal rozum okolo sveta javov a pokúšal sa ho vysvetliť, Kant ale necháva rozum ticho stáť a svet javov obieha okolo neho a je vysvetľovaný podľa toho, ako prichádza do priestoru. Heine tu deklaruje svoje agnostické stanovisko, opierajúc sa pritom o Kanta. Nadväzujúc na Kanta píše, že o Bohu nemôžeme vedieť nič, Boh je všetko, čo je tu. Ak by sme o jeho existencii pochybovali, pochybovali by sme o živote samotnom, konštatuje Heine. Kant podľa Heineho zrealizoval zmŕtvychvstanie Boha, ktorého najskôr usmrtil teoretickým rozumom a napokon ho oživil deizmom.³

Okrem Kanta sa Heine tiež venuje Fichteho metóde, ktorú považuje za živú, ale aj nepokojnú a zneisťujúcu. Heine sa domnieva, že Fichteho filozofia, ktorá je pokračovaním Kantovho diela, preukázala neplodnosť idealizmu a napomohla prechodu k prírodnej filozofii. Následne Fichteho označí za autora najhoršieho filozofického konštruktu, ktorý je bezbožnejší než materializmus, a ešte kritickejší je voči filozofii iracionalistu Schellinga. Vyzdvihuje však opätovne Spinozu a esej uzatvára uvažovaním nad rôznorodými protipólmi v nemeckej filozofii. Manifestuje, že filozofia je nesmierne dôležitá oblasť bádania. Taktiež sa zamýšľa nad otázkami spojenými s revolúciou (predikuje veľkú nemeckú revolúciu).

Napokon možno zhrnúť, že kniha o Heineho filozofovaní je vhodný materiál pre výučbu dejín filozofie, avšak môže byť zaujímavým čítaním aj pre ľudí mimo akademickej sféry.

Lukáš Perný

Slovenský literárny ústav Matice Slovenskej
lucasperny@gmail.com

3 Téme Kanta a Heineho sa podrobne venovali aj Eugen Andreanský (pozri príspevok „Sociálno-etický rozmer Kantovej filozofie“, ktorý je k dispozícii online na: <https://www.unipo.sk/public/media/10587/Kant,%20zb..pdf>; [cit. 28. 3. 2023]) a Ľubomír Belás (najmä v jeho prešovských prednáškach z dejín filozofie).